

Hatékony kombináció: szimultán körkeresés és könyvtári átjáró

A könyvtári átjáró (gateway) feladata, hogy a felhasználót a megfelelő forrásokhoz, a számára releváns irodalomhoz vezesse. Az *Észak-íowai Egyetemi Könyvtár (University of Northern Iowa = UNI Library)* – ahogy ezt az esettanulmány szerzői, a könyvtár két munkatársa bemutatja – a gateway hatékonyságát a szimultán körkeresés eszközeivel növelte: a kiválasztott keresőmotor, az *Ex Libris* által forgalmazott MetaLib rugalmassága folytán lehetővé tette, hogy a közös keresést, az ún. föderált vagy párhuzamos, egyidejű vagy osztott keresést a könyvtári átjáróhoz illesszék.

A körkeresést támogató rendszer bevezetésével egy integrált kiindulási pontot kívántak létrehozni, ahonnan a kutató közös interfészen keresztül, az adatbázisok különösebb ismerete nélkül is hatékonyan kereshet az adatbázisok sokaságában. A cél, hogy a honlapról könnyen, a lehető legtakarékosabb áttételen, pár lépésben jusson el a keresőfelület(ek)hez. A MetaLib legfontosabb tulajdonságai, a rugalmasság, a testreszabhatóság és a mélylinkelési (deep linking) képesség révén elérték, hogy a felhasználó – míg korábban az egyes esetekben elhagyta a honlapot – a keresés során jórészt a könyvtár által ellenőrzött webterületen maradjon.

A MetaLib három fő eleme: a gyorskereső, az adatbázisok betűrendes vagy tematikus kategóriákba sorolt listája, valamint a használó által szabadon csoportosítható adatbázisokban való egyidejű keresés. Mindhárom elem megfelel a könyvtári átjárók szokásos menüsorának, s mindegyik egy-egy kiindulási pontot jelent a kereséshoz.

Előzmények

A szakterületi átjárók (tematikus kapuk) és a szimultán keresőeszközök 2003 körül terjedtek el.

Abban az időben lett a Google a keresés zsinórmértéke, s a könyvtárhasználók keresési tapasztalatait is ennek alapján értékelték. Az azóta összegyűjtött adatokból az informatikus fejlesztők igyekeznek kialakítani, hogy milyen legyen egy könyvtári kereső interfész. Legfontosabb cél a kereső eljárás és a forráskutatás *egyszerűsítése* oly módon, hogy közben a találatok relevanciája ne csökkenjen.

Mint látható, az átjáró és a szimultán keresés mögött rejlő célok hasonlóak – mindkettő kutatási kiindulópont –, s mindkettő fejlesztésében hangsúlyt kap, hogy minél korábbi legyen a siker és eredményesség a keresési eljárás során. Az átjáró esetében a forrásokat értelmes kategóriákba kell sorolni, hogy ráirányítsák a kutató figyelmét a számára legfontosabb forrásokra. A szimultán körkeresés ennél tovább megy és egyetlen keresést sugároz körbe adatbázisok csoportjához.

Az egyidejű keresés hasznossága hamar nyilvánvalóvá vált: a ritkábban használt adatbázisok is bekerültek a keresési körbe; a könyvtárosokat tehermentesítette, hogy nem kellett oktatni a különböző interfészek használatát; az új használók is képesek voltak egyetlen kereséssel adatbázisok csoportjában kutatni.

Az átjáró fejlesztése

A MetaLib implementálása több évig tartó evolúciós folyamat volt. A legtöbb könyvtárhoz hasonlóan az UNI könyvtár honlapja is szervezeti struktúrán alapult. A honlap linkjei szervezeti egységeket, szolgáltatásokat, keresési lehetőségeket tartalmaztak, valamint információt a könyvtárról. A használt terminológia könyvtárosközpontú volt, ezért a felhasználóknak sokszor problémát okozott kitalálni, hogy melyik csoportban találják meg a számukra releváns információt.

2002-ben a honlapot átszerkesztették: a könyvtár szervezeti felépítése mint rendezőelv megszűnt, a legfelső szinten öt átfogó kategória szerepelt. Az új kategóriák kialakítása során nyilvánvalóvá vált, hogy a felhasználók az absztrakt kategóriákat nehezen tudták azonosítani az igényeikkel. A *források* (resources) kategória a könyvtárosok számára például egyértelmű, a kutatóknak azonban a *kutatás* (research) sokkal kifejezőbb – ebből értik, hogy innen elindulva megtalálhatják a munkájukhoz szükséges irodalmat.

A könyvtárosok javaslatára ekkor tervbe vették az oktatás és kutatás igényeit is figyelembe vevő könyvtári átjáró beindítását. A könyvtárosi kategóriák helyett áttértek a használók terminológiájára. Úgy gondolták például, hogy a legtöbb felhasználó számára a *cikk keresése* vagy a *könyv keresése* kifejezés érthetőbb, amikor munkájukhoz források után kutatnak. 2003-ban végül az átjáró öt kategóriát tartalmazott: *hol találok meg, cikkek keresése, könyvek keresése, referenzforrások keresése, weblapok keresése*. A könyvtári honlapon a *források* kategória helyére tették be az így kialakított átjárót.

A 2003–2004 tanévben az átjárót finomították és átszervezték. Az új kategóriák: *cikkek keresése, könyvek és egyéb források keresése, referenzforrások keresése, weblapok keresése*. Az átjáró egyes kategóriái kereső űrlapok lettek, és/vagy hiperlinkek a könyvtári online katalógusokhoz vagy egyéb forrásokhoz. A könyvtár igényeinek megfelelően átalakították a kereső űrlapokat, és külön keresési lehetőséget kínáltak például videókhöz, CD-ROM-okhoz, hangzó dokumentumokhoz, kottákhoz és egyéb dokumentumtípusokhoz.

Az átalakítás eredményeképpen a könyvtárban fellelhető források mind elérhetőek lettek a honlapról, azonban nem közvetlenül. Maga az átjáró is a második szinten volt, és gyakran előfordult, hogy az adott ponthoz illeszkedő segítség ellenére sem igazodtak ki a felhasználók a kategóriák között. Akadtak értelmezési problémák az alsóbb szinteken is. A tapasztalatokat értékelve elhatározták, hogy az átjáró elemeit a honlapra helyezik, és 2004-ben egy kereső panelt hoztak létre a honlapon a következő kategóriákkal: *könyvek és egyéb dokumentumok, cikkek folyóiratokban és újságokban, kombinált közös keresés, kurzusanyagok, segítség a kutatáshoz*.

2005 nyarán a honlapot továbbmódosították úgy, hogy a felhasználók már a honlapról tudták indítani a keresést: az átjárót integrálták a honlapba.

Szimultán keresés és az átjáró

Az átjáró több éves fejlesztésének köszönhetően a MetaLib 2006. évi implementálásakor egyértelmű volt, hogy az egyes MetaLib elemek mögött milyen tartalmak legyenek. A GyorsKereső lépett a korábbi *folyóiratcikk-keresés* helyébe, a MetaLib adatbázis A-Z lista a korábbi *adatbázis-keresés* helyébe, és a MetaKereső kategóriái léptek a korábbi *tematikus kategóriák* helyébe. A honlapon található kereső mezőből indítva lehetett adatbázisokat keresni, ami mögött a MetaLib GyorsKereső volt.

A MetaLib használói interfész testreszabása

A MetaLib standard interfészben az adatbázisok kategóriák szerinti keresésére a GyorsKereső és a MetaKereső szolgál. A GyorsKereső képernyőn az adatbázisokat átfogó kategóriákba sorolják, és a felhasználó a rádiógombot bejelölve választja ki a számára releváns kategóriát. A MetaKereső kategóriái részletesebbek, az adatbázisok tudományágak mentén vannak itt besorolva, a felhasználó pedig maga választ adatbázis(oka)t a kereséskor.

A honlapról indított keresés mélylinkelési technikával átadódik a MetaLib-nek, és ugyanezt a módszert alkalmazza a MetaLib az adatbázis-keresésnél is. Korábban a könyvtár az adatbázisok keresésére saját fejlesztésű statikus HTML fájlban készítette el az A-Z böngészőt, aminek a karbantartása egyre nehezkesebbé vált a folyamatosan növekvő adatbázis-előfizetések miatt. A MetaLib installálásakor előállították a MetaLib A-Z adatbázislistát, és kitették a honlapra az adatbázis keresésére szolgáló keresőablakot, lecserélve a korábbi keresési linket.

Az első év tapasztalatai alapján módosították a használói interfészt annak érdekében, hogy a MetaLib különböző funkciói jobban megfeleljenek a könyvtárat használók igényeinek. A GyorsKereső alapján kifejlesztettek egy PHP alkalmazást, ami egy képernyőn egyesítette az adatbázis-keresés különböző lehetőségeit. A honlap keresőmezője az egyszerű, míg a PHP alkalmazás a haladó keresőformát használta. A fejlesztés következő fázisában az adatbázis kereső és böngésző lehetőséget is hozzáadták. A keresés eredménye a MetaLib saját interfészén jelent meg, amiből adódtak problémák, hiszen a használónak a két alkalmazás között

kellett navigálni, ha előre- vagy visszalépett a keresés és a találatok megtekintésekor.

Finomhangolás

Az elmúlt években az egyetem nagyobb hangsúlyt helyezett a tananyagok weben történő menedzselésére, amihez a Blackboard/WebCT (Course Tools) rendszert használták. Az oktatókat ellátták a szükséges információval, aminek birtokában képesek voltak a MetaLib linket a kurzusok oldalán elhelyezni. A tapasztalatok alapján a könyvtár az oktatók részére kidolgozta és elkészítette a magyarázó dokumentumot a kurzusoldalakon és a menükben elhelyezendő MetaLib linkek mikéntjéről.

A kézi kódolással elkészített formulák nagyon időigényesek voltak, ezért kidolgoztak egy PHP alkalmazást, amely automatikusan állította elő a szükséges HTML és JavaScript programokat az oktató által kipróbált adatbázis-csatlakozáshoz, amelyet a kurzusmenedzsment-oldalon vagy a kurzustartalomhoz a WebCT-ben helyezhettek el.

A MetaLib implementálásakor tapasztalták, hogy eltérés volt a keresés eredményében attól függően, hogy az adatbázis-szolgáltató vagy a MetaLib interfészen kerestek. A találatok eredményeit elemezték és kiderült, hogy adatbázisok esetében a Z39.50 paraméterei, folyóiratcikkeknel pedig az OpenURL létrehozása okozta az eltérést. A MetaKereső a Z39.50 szolgáltatást használja adatbázisok keresésénél, és több esetben ennek paraméterei eltérően voltak beállítva a MetaLib-ben és az adatbázis-szolgáltatónál. Folyóiratcikkek esetében a cikk adataiból előre meghatározott formátum szerint képzett URL kerül az OpenURL linkfeloldóhoz. Minden szolgáltatónak saját rekord-szerkezete van, és mivel a MetaLib a beérkező

rekordokból állítja elő a metaadatokat, ezért az OpenURL konfigurálása eltérő lehet minden egyes szolgáltató és adatbázis pár esetében. A MetaLib rugalmasságának köszönhetően a Z39.50 és az OpenURL konfigurációkat módosítani tudta a könyvtár.

A MetaLib interfészen túl

A MetaLib konfigurálásakor a könyvtár szinte tetszés szerint átalakíthatja a használói interfészt. Az UNI könyvtár élt is ezzel, hiszen a használói igényekhez jobban igazodó keresőképernyőt szerettek volna. Helyi webalkalmazást fejlesztettek a MetaLib szolgáltatási felületeként, ami a keresési eredmény megjelenítését nem felügyelte, így a használó kissé zavaró módon visszakerülhetett a MetaLib natív interfészre. Két éves használat után végül a Xerxes nevű önálló programban találták meg a megoldást. A 2005-ben kifejlesztett Xerxes a MetaLib X-szerver alkalmazást használja. Az X-szerver formatizált kérdésekre válaszol, továbbítja a kérdést a MetaLib-nek, ahonnan XML-ben érkezik vissza a keresési eredmény. A Xerxes az XML formátumú választ XSLT-vel HTML fájlá alakítja. Tekintettel arra, hogy a Xerxes független a MetaLib-től, egyéb hasznos elemek is beilleszthetők, mint például a folyóiratcikkek lektorálási státusa (peer-review status). Miután a Xerxes-t implementálta a könyvtár, az interfész stabilizálódott: a használó mindennemű kapcsolata a MetaLibbel a Xerxes felületen keresztül történik.

/CASWELL, Jerry V. – WYNSTRA, John D.: Improving the search experience: federated search and the library gateway. = Library Hi Tech, 28. köt. 3. sz. 2010. p. 391–401./

(Naszádos Edit)